

A tájterhelhetőség jogi, szakmai és tervezésmethodikai érvényesíthetőségének szempontjai

BÁNHIDAI András^{1,2} , VALÁNSZKI István¹

¹Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem, Szent István Campus, Tájépítészeti, Településtervezési és Díszkertészeti Intézet, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

1118 Budapest, Villányi út 29–43. e-mail: Valanszki.Istvan@uni-mate.hu; andrasbanhidai@gmail.com

²Kecskeméti Városfejlesztő Kft.

6000 Kecskemét, Csányi János krt. 14. 2. em., e-mail: andrasbanhidai@gmail.com

Kulcsszavak: tájérzékenységi, tájalkalmasság, Magyarország, fenntarthatóság

Összefoglalás: A XXI. században mind jobban teret nyerő kihívásokra fenntartható megoldásokkal kell szolgálnunk. Ennek egyik kulcsa a tájterhelhetőségi megközelítés alkalmazása lehet minden szakterületen. A felhalmozódott eszközkészlet és tudás gyakorlatba való alkalmazásának három fő lába van: az egyes szakmaterületekben való érvényesítés, a jogszabályi környezetben való érvényesítés, valamint a terület-, település- és település szint alatti tervezési eljárásokban, gyakorlatokban való érvényesítés. Jelen tanulmány célja, hogy feltárja Magyarország esetében az egyes területeken a tájterhelhetőségi megközelítés mértékét és azokat a szempontokat, amelyek mentén célszerű szervesen integrálni. Jelen tanulmány fókuszában az objektum és területi tervezéshez, a természetvédelemhez és a környezeti elemekhez kapcsolódó jogszabályok értékelése voltak. Továbbá hatályos területi tervek tartalmának és az egyes szakágak által képviselt szempontok, prioritások, értékelése adta az elemzés másik felét. Az egyes szakmaterületek esetében eltérő mértékben érvényesül a tájterhelhetőség. A magyar jogszabályi környezetben kevés esetben van közvetlenül nevesítve a tájterhelhetőség, az előírások részlegesebbek. Az objektum vagy területi tervezés módszerei és a tervek szintén részlegesen alkalmazzák a tájterhelhetőségi megközelítést. A tájterhelhetőségi megközelítés fejlesztése integratív módon kell megvalósuljon a három területen.

Bevezetés

Általános megközelítésben a tájterhelhetőség tudományterülete szinte az összes szakterülethez közvetlenül vagy közvetve kapcsolódik. Négy kulcsfogalmat fontos tisztázni a keretek feltárása érdekében: tájterhelhetőség alatt a tájváltoztató hatások összeségét értjük, amelyet a táj képes befogadni annak súlyos vagy visszafordíthatatlan leromlása nélkül (Swanwick 2002, Tudor 2019). A tájérzékenységi a táj rugalmassága, ellenálló képessége, meghatározott földhasználati gyakorlatból vagy tevékenységekből eredő hatásokkal szemben és azok értékelése (Tu-

dor 2019). A tájalkalmasság értékelése során meghatározásra kerülnek azokat a területek, amelyek adott tevékenység vagy területhasználat kialakítására megfelelő tulajdonságokkal rendelkeznek (Collins et al. 2001). A területi tervezés tudatos, többlépcsős, strukturált tervezési folyamat, amely a különböző területi szinteken való fejlődést befolyásoló eszközként jelentkezik, a társadalmi jólét és hatékony fejlesztés érdekében (Tóth 2011). A fentebb leírtak esetében könnyen azonosítható a kapcsolat a fenntarthatósági szemlélettel, amely megközelítés egyfajta origóként definiálható. Továbbá a tájterhelhetőségi megközelítésnek a területi vagy szakági tervezésben való alkalmazása szervesen kapcsolódik az olyan nemzetközi stratégiák céljainak eléréséhez, mint az Európai Zöld Megállapodás.

A tájterhelhetőségi megközelítés képes megalapozni a fenntartható területi tervezést annak integrált módszereinek együttes alkalmazásán keresztül úgy, mint szenárió, hatás-kockázat, időintervallum, igény-erőforrás, lépték és folyamat alapú értékelés és tervezés (Lane 2010). A fenntarthatóságból levezetve annak fókuszáltabb formájaként a tájterhelhetőségi megközelítés érvényesítésének három fő területe határozható meg. A jogszabályi környezetben való részletekbe menő megjelenése kardinális abból a szempontból, hogy az abban foglalt kötelező érvényű előírásokat és tevékenységeket a nevesített célcsoportoknak (tervezők, hatóság, önkormányzat stb.) be kell tartaniuk. Az egyes szakágakban való érvényesíthetőség alapja a tájterhelhetőségi megközelítés inter- és multidiszciplinaritása, vagyis a „minden összefügg minden” elvet követve ugyan eltérő mértékben, de a környezeti, társadalmi, gazdasági szakágakhoz egyaránt azonosítható a kapcsolat. A legnagyobb léptékű tervezés típus: a területi tervezés (és az arra épülő jövőbeli tevékenységek sorozata), mint folyamat a harmadik terület, ahol a tájterhelhetőségi megközelítés érvényesítése a fenntartható jövő egyik kulcsa.

Anyag és módszer

A tájterhelhetőségi megközelítés alatt a táj egészének, tehát a tájat alkotó alrendszerek (víz, talaj, élővilág, levegő, domborzat, épített elemek) együttes (egy rendszerben) értelmezését vesszük alapul. Ez okból azokat a jogszabályokat, területi terveket és szakmai szempontokat értékeltük, amelyeknél a tájterhelhetőségi megközelítés teljességében vizsgálható, vagyis az említett alrendszerek mind megjelennek, valamilyen mértékű kifejtésre kerülnek. A tájterhelhetőségi megközelítés jogszabályi érvényesíthetőségének vizsgálatát a hatályos természet- és környezetvédelemmel, környezeti elemekkel, területi tervezéssel, építésüggyel kapcsolatos jogszabályokban való jelenlegi súlyával/fókuszával, további integrációt nyújtó és limitáló szempontok és lehetőségek szöveges értékelésével végeztük. A tervezés metodikai érvényesíthetőséget különböző léptékű területi terveken (országos, vármegyei, települési) keresztül értékeltük, mivel a kész tervek megalapozó és alátámasztó munkarészei ezt ki is fejtik és annak eredményét mutatják. Az elemzés során a tájterhelhetőségi értékelések meglétét és módszerét vagy annak hiányában a tájterhelhetőséghez kapcsolható értékeléseket vizsgáltuk. Szempont volt a vizsgált minták tulajdonságaiban és léptékében egymástól való eltérése. Az OTTrT, Bács-Kiskun vármegye és Zala vármegye (két eltérő tulajdonságokkal rendelkező vármegye), valamint Kecskemét (kiterjedt alföldi város, nagy lakosságszámmal) és Hévíz (kicsi, dombsági-hegylábi, kis lakosságszámú város) városok hatályos, legmagasabb szintű területi terveit vizsgáltuk. A nagyobb számú mintaelemzés egy későbbi tanulmány célja. A szakmai érvényesíthetőséget az egyes szakterületek 'pro és kontra' alapú tájterhelhetőségi megközelítés integrációját segítő vagy azzal konfliktusba kerülő tételes elemzésen keresztül vizsgáltuk.

Eredmények

Az eredmények az alább látható három táblázatban kerülnek bemutatásra az átláthatóságot és könnyebb érthetőséget támogatva (1–3. táblázatok).

1. táblázat. Tájterhelhetőségi megközelítés érvényesíthetőségének jogszabályi szempontjai

Table 1 Legislative aspects of the enforceability of the landscape carrying capacity approach

Jogszabály	tájt. megközelítés jelenlegi megjelenése	Erősítendő szempontok	Nehezítő szempont
1996. évi LIII. tv.	+++	különböző léptékekre vonatkozó előírások konzekvens összekapcsolása; klímaváltozás, mint hatótényező; tájterhelhetőség, mint fogalmi rendszer bevezetése; előírások és megkövetelt szakmai minőség harmonizációja; multidiszciplinaritás; háttértudás, módszertan integráció; környezeti-gazdasági-társadalmi fókuszok egyensúlyi integrációja; dokumentumok tartalmi elemi mellett minőségi elemek megkövetelése	-tájterhelhetőségi megközelítést gyengítő előírások -jogszabályi környezet komplex felülvizsgálatának időigénye -érdekellentétek -szakmai fogadtatás
1995. évi LIII. tv.	+++		
314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet	++++		
2/2005. (I. 11.) Korm. rendelet	++		
419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet	+		
2023. évi CII. tv.	+		
253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet	++		
1997. évi LXXVIII. tv.	++		
2018. évi CXXXIX. tv.	+		

Jelmagyarázat: ++++ kiemelkedő +++ hangsúlyos, ++ részleges, + érintőleges

2. táblázat. Tájterhelhetőségi megközelítés érvényesíthetőségének tervi/tervezés metodikai szempontjai

Table 2 Spatial planning's/spatial plan's aspects of the enforceability of the landscape carrying capacity approach

Területi terv	Tájt. megközelítés jelenlegi megjelenése	Erősítendő szempontok	Integrációt nehezítő szempontok
2014-es OTrT ¹ ; Bács-Kiskun vármegye TrT ² ; Zala vármegye TrT ³	környezeti értékelés készült; megalapozó dokumentációban külön tájterhelhetőségi munkarész, amely csak az övezeteket és infrastruktúrát veszi alapul	bővebb adatbázisok alkalmazása; módszertani innováció a valósabb és egzaktabb elemzésekhez; klímaváltozás hangsúlyának kiemelése; összefüggés és scénárió alapú elemzés	szakmai fogadtatás; kivitelezhetőség; szakmai és műszaki háttérfeltételek
Kecskemét MJV Tft és TrT Megalapozó és Alátámasztó dok. ⁴	környezeti értékelés készült; kiterjedt értékelések a környezeti elemekre, hatótényezőkre; tájterhelhetőség nincs külön nevesítve	terhelhetőség és alkalmasság komplex értékelés egzaktabb területi eredmények érdekében, innováció; összegző jellegű szisztéma; összefüggés és scénárió alapú elemzés	szakmai fogadtatás; kivitelezhetőség; szakmai és műszaki háttérfeltételek
Hévíz város SZT és ITS ⁵	tájterhelhetőség nincs külön nevesítve; adatközlő/leíró jellegű értékelések	komplexebb térbeli elemzés; összegző jellegű szisztéma; bővebb adatbázisok alkalmazása	szakmai fogadtatás; kivitelezhetőség; szakmai és műszaki háttérfeltételek

1 - forrás: OTrT, 2013; 2 - forrás: Bács-Kiskun, 2024; 3 - forrás: Zala, 2019; 4 - forrás: Kecskemét, 2021; 5 - forrás: Hévíz, 2015; Hévíz 2017

3. táblázat. Tájterhelhetőségi megközelítés érvényesíthetőségének szakmai szempontjai
 Table 3 Professional aspects of the enforceability of the landscape carrying capacity approach

Szakterületek	Szempontok	Nehezítő szempontok
Területrendezés és fejlesztés	szükséglet alapú tervezés; klímaváltozás hatásainak komolyabb figyelembevétele a tervezési folyamat során; értékelési módszerek innovatív bővítése	bevett gyakorlatok fejlesztésének ideje; szakmabeli fogadtatás; kérdéses hatékonyság
Környezet- és természetvédelem	társadalmi felvilágosítás és érdekérvényesítés; oktatás	időigény; társadalmi fogadtatás
Erdészet	klímaváltozás tájspecifikus figyelembevétele; erdészeti technikák tájspecifikus fejlesztése	pénzügyi és műszaki háttér megteremtése
Vízgazdálkodás	klímaváltozás hatásainak figyelembevétele; tájspecifikus vízgazd. egyensúly elemzés	érdekellettek a vízhasználók között
Építészet	természet alapú megoldásokon nyugvó építészeti megoldások alkalmazása; környezetspecifikus épület integráció	alkalmazhatóság; pénz és erőforrásigény
Energetika	hatékonyság növelés és erőforrásmenedzsment; infrastruktúra tervezés	idő, pénz és erőforrás igény
Mezőgazdaság	talajvédelem és klímaváltozás hatásai; gazdálkodási gyakorlat innováció és térstruktúra tervezés	gazdálkodói fogadtatás; léptékből adódó nehézségek, eredmények időigénye
Ipar	tájalkalmasság, mint kritérium; tájspecifikus erőforrás/kibocsátás menedzsment	érdekellettek; szakmabeli fogadtatás
Turizmus	tájspecifikus turisztikai infrastruktúra tervezés; erőforrásmenedzsment és klímaváltozás	érdekellettek; társadalmi fogadtatás
Közlekedés	infrastruktúra tervezés fenntarthatósága; közlekedési módok erőforrás/kibocsátás menedzsment hatékonysága	pénz, idő, erőforrásigény

Összeségében megállapítható, hogy a jogszabályok szintjén a tájterhelhetőség közvetlenül nincs megnevezve (fogalmi szinten sem), azonban az ide köthető rokon fogalmak és tématerületek, mint környezeti terhelés, érzékenység; egyes környezeti elemek terhelése, érzékenysége eltérő hangsúllyal, de képviselve vannak. Tájterhelhetőségi munkarész az országos és vármegyei tervekben megjelenik, a településiben viszont külön nevesítve nem. Az egyes szakterületek által igénybe vett térben főbb szempontok megfoghatók, mint az erőforrásmenedzsment, klímaváltozás hatásai, tájak egyedi tulajdonságaihoz való igazodás, térhasználati struktúra.

Megvitatás

A jogszabályi környezet konzekvens harmonizációja ugyan komoly kihívásként jelentkezik a tájterhelhetőségi megközelítés érvényesítése előtt, azonban ez az egyik módja, hogy a jogszabályok egy olyan szemléletet deklaráljanak, amely elengedhetetlen a jövő érdekében. Kardinális kérdés az egyes érdekellentétek feloldása is, valamint az egyedi kivételeket meghatározó előírások hatása. A jogszabályi háttérnek olyan szervezeti-végrehajtói-hatósági szervezettrendszert, hatásköröket és döntési láncot kell meghatároznia, amely hatékonyan képes adaptálni a tájterhelhetőségi megközelítést. A területi tervek és háttérdokumentumaik tartalmi elemzése

alapján megállapítható, hogy nincs egy egységes és megkövetelt módszertan, amely a tájterhelhetőségi elemzéseket biztos alapon szolgálná. A települések sokrétű tulajdonságai végett célszerű lenne a tervezési gyakorlatba integrálni a megyei terveknel és OTrT-nél meglévő külön tájterhelhetőségi munkarészt. Itt megjegyzendő, hogy információink szerint a 2018-as OTrT-hez nem készült megalapozó dokumentáció (ezekből „csak” a 2013-as OTrT-t tudtuk értékelni), itt viszont kérdések vetődnek fel a tervhierarchia legmagasabb szintű elemének szakmai megalapozottságával kapcsolatban. A tájterhelhetőségi értékelést egy egységes, területi tervekre vonatkozó tervezői módszertani útmutató tudná támogatni a tervezési módszerek és a tervek egzaktabb megalapozása céljából. Maga a módszertani útmutató pedig nemzetközi gyakorlatokra építve tudna átfogó elemzési eljárásokat mutatni. További szempont távérzékelés alapú adatbázisok szélesebb használata. A tájterhelhetőségi megközelítés eltérő mértékű, de magasabb szintű integrációja az egyes szakmaterületekben nélkülözhetetlen a XXI. század kihívásaira általuk adandó megoldások és válaszok számára. Természetesen a tájterhelhetőségi megközelítés szakmai, jogi és tervezés methodikai integrációja mellett gazdasági és társadalmi szempontokat és érdekeket is figyelembe kell venni, amelyet széleskörű viták tudnak megalapozni.

Irodalom

- Collins, M. G., Steiner, F. R., Rushman, M. J. (2001): Land-Use Suitability Analysis in the United States: Historical Development and Promising Technological Achievements. *Environ. Manage.*, 28: 611–621. <https://doi.org/10.1007/s002670010247>
- Lane, M. (2010): The carrying capacity imperative: Assessing regional carrying capacity methodologies for sustainable land-use planning. *Land Use Policy*, 27: 1038–1045. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2010.01.006>
- Swanwick, C. (2002): Landscape Character Assessment: Guidance for England and Scotland.
- Tóth, T. (2011): Területfejlesztés. Szent István Egyetem, Gödöllő.
- Tudor, C. (2019): An approach to landscape sensitivity assessment - to inform spatial planning and land management, 2019th ed. Natural England, UK.
- Bács-Kiskun (2024): Bács-Kiskun vármegye Területrendezési Tervének módosítása előkészítési fázis és Környezeti Értékelés, VÁTI Városépítési Kft., 2023
- Hévíz (2015): Hévíz város szerkezeti terve, véleményezési dokumentáció, Hübner Tervező Kft. 2015, file:///C:/Users/Win8/Downloads/1206_3730_01_HEVIZ_szerkezeti_terve_velemenyezési_dokumentacio_2015_05.pdf
- Hévíz (2017): Hévíz város integrált településfejlesztési stratégiája 2017-2023, HÉTFÁ Elemző Központ Kft, 2017, file:///C:/Users/Win8/Downloads/1206_2059_Heviz_ITS_Megalapozo_vegleges.pdf
- Kecskemét (2021): Kecskemét Megyei Jogú Város Megalapozó dokumentáció I. és II. kötet, valamint Településrendezési Terv Alátámasztó munkarészek, Kecskeméti Városfejlesztő Kft. 2023
- OTrT (2013): Az Országos területrendezési Tervről szóló 2003. évi XXVI. törvény felülvizsgálata II. kötet, Megalapozó munkarészek, valamint Környezeti Értékelés és Natura 2000 hatásbecslés dokumentáció, Lechner Lajos Tudásközpont NKft., 2013, http://www.terport.hu/webfm_send/otrt_megalapozo.pdf_%3b
- Zala (2019): Zala megye Területrendezési terve előkészítő fázis és Környezeti Értékelés, PestTerv Kft.
1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól; <https://njt.hu/jogszabaly/1995-53-00-00.90#SZ70@BE2>
1996. évi LIII. törvény a természet védelméről; <https://njt.hu/jogszabaly/1996-53-00-00.57#SZ30@BE2@POB>

1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről; <https://njt.hu/jogszabaly/1997-78-00-00>
- 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről; <https://njt.hu/jogszabaly/1997-253-20-22>
- 2/2005. (I. 11.) Korm. rendelet egyes tervek, illetve programok környezeti vizsgálatáról; <https://njt.hu/jogszabaly/2005-2-20-22.31#900>
- 314/2005. (XII. 25.) Korm. rendelet a környezeti hatásvizsgálati és az egységes környezethasználati engedélyezési eljárásról; <https://njt.hu/jogszabaly/2005-314-20-22>
2018. évi CXXXIX. törvény Magyarország és egyes kiemelt térségeinek területrendezési tervéről; <https://njt.hu/jogszabaly/2018-139-00-00.13#SZ14>
- 419/2021. (VII. 15.) Korm. rendelet a településtervek tartalmáról, elkészítésének és elfogadásának rendjéről, valamint egyes településrendezési sajátos jogintézményekről; <https://njt.hu/jogszabaly/2021-419-20-22>
2023. évi CII. törvény a területfejlesztésről; <https://njt.hu/jogszabaly/2023-102-00-00>

Aspects of legal, territorial planning and professional validity of landscape carrying capacity approach

A. BÁNHIDAI^{1,2} , I. VALÁNSZKI¹

¹Institute of Landscape Architecture, Urban Planning and Garden Art, Department of Landscape Protection and Reclamation, Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Villányi út 29–43. H-1118 Budapest, Hungary

²Kecskemét Urban Development Ltd., Csányi János krt. 14. H-6000 Kecskemét, Hungary

Keywords: landscape sensitivity, landscape suitability, Hungary, sustainability

We need to provide sustainable solutions to the challenges that are becoming increasingly prevalent in the 21st century. One of the keys to this can be the application of a landscape resilience approach across all disciplines. There are three main strands to putting the accumulated tools and knowledge into practice: validation in specific disciplines, validation in the legislative environment, and validation in planning procedures and practices at the spatial, sub-regional and municipal levels. This study aims to explore the extent of the landscape resilience approach in each area in Hungary and the aspects along which it should be integrated organically. The focus of the present study was on the evaluation of the legal and regulatory framework related to site and spatial planning, nature conservation and environmental elements. In addition, the content of existing spatial plans and the evaluation of the aspects and priorities represented by the different sectors provided the other half of the analysis. The degree of landscape sensitivity varies from one sector to another. In the Hungarian legislative environment, landscape resilience is directly mentioned in a few cases, and the provisions are partial. Object or spatial planning methods and plans also apply a partial landscape sensitivity approach. The development of a landscape resilience approach needs to be implemented in an integrated way across the three areas.